

Csik Lajos (1902 – 1962) orvos-biológusnak, a Magyar Tudományos Akadémia első kísérleti-örökléstani kutató tagjának életrajzi adattára és életútleírása¹

Biographical database and life history of Csik Lajos (1902 – 1962), physician-biologist, first member of the Hungarian Academy of Sciences on experimental-genetics

dr. Kovács I. Gábor CSc. c. egyetemi tanár
ELTE Társadalomtudományi Kar Történeti Szociológia Tanszék
kig@caesar.elte.hu

Initially submitted March 13, 2017; accepted for publication April 7, 2017

Abstract

We compiled the biographical database of Lajos Csik as part of our research on the scientific elite between the two world wars in Hungary. Our historical sociology focused research paid special attention to data of family history, because our aim was to define socio-cultural, ethno-cultural and church affiliation based cultural patterns that determined the recruitment of members of the scientific elite.

Lajos Csik arose from north-eastern Hungarian Calvinist confession based cultural region socially based typically on petty nobility. He was the first university professor and member of the Academy of Sciences in Hungary who gained modern education on experimental genetics, and became an internationally recognized scholar on this field. His personal fate after the restructuring of the Hungarian scientific life by the new established party-state system in 1948 paralleled the ideological ban of the contemporary genetics.

Keywords: Elite of knowledge, fellowships, academic researcher career, genetics, scientific policy

Kulcsszavak: tudáselit, ösztöndíjak, tudományos kutatói pálya, genetika, tudománypolitika

Csik Lajos életrajzi adattára és életútleírása a két világháború közötti magyarországi tudáselittel foglalkozó kutatásunk keretében készült. Társadalomtörténeti nézőpontú vizsgálatunk során megkülönböztetett figyelmet szentelünk a családi adatoknak is, hogy meghatározhassuk azokat a szociokulturális, felekezeti-művelődési alakzatokat, ahonnan a tudáselit tagjai származtak. Csik Lajos a jellemzően kisnemesi háttérű északkelet-magyarországi református felekezeti-művelődési tömbből emelkedett ki. Egyetemi tanárként és akadémikusként is ő volt az első Magyarországon, aki modern, kísérleti-örökléstani kiképzést szerzett, s eredményeit a nemzetközi tudományosság is elismerte. Személyes sorsa a

¹ Készült az NKFI 115766 számú projektjének támogatásával.

magyar tudomány 1948-as pártállami átszervezése után együtt változott a genetika tudománypolitikai megítélésével.

Csik Lajos genetikus életrajzi adatait, pályáját a következő szócikkben igyekeztünk rekonstruálni az adattári sorozatunkban megszokott címszavak rendjében (Kovács I. G., Kiss Zs., Takács Á. 2012; Kovács I. G., Takács Á. 2014).

Csik Lajos

orvos, biológus, genetikus

(Felsőnyárad, Borsod m., 1902. január 7. – Szeged, 1962. április 12.; a szegedi Belvárosi temetőben nyugszik.)

Nemesség: a család a 17. században kapott nemességet

Apja: Csik Lajos (ref., Felsőnyárad, 1860. jan. – 1928-ban még élt), kisbirtokos, gazdálkodó.

Testvérei: 1. Csik Dániel (ref., Felsőnyárad, 1850. jún. – kisgyerekként meghalt); 2. Csik Mária (ref., Felsőnyárad, 1852. nov. – kisgyerekként meghalt); 3. Csik Mária (ref., Felsőnyárad, 1855. dec. – 1920-ban még élt), férje Szarka Bertalan; 4. Csik Dániel (ref., Felsőnyárad, 1863. febr. – kisgyerekként meghalt); 5. Csik Dániel (ref., Felsőnyárad, 1864. okt. – Miskolc, 1920. máj. 8.). Sárospatakon végezte a gimnáziumot (1876–1884) és a teológiát (1884–1888). Teológiát és bölcsészetet hallgatott Jénában (1889–1890) és Tübingenben (1890–1891). Vallástanári oklevelet szerzett. Segédlelkészként püspöki titkár volt Miskolcon földije és rokona, Kun Bertalan (Felsőnyárad, 1817 – Debrecen, 1910) tiszáninnyi püspök (1866–1910), a Magyarországi Református Egyház Konventjének elnöke (1886–1910) mellett. 1895-ben a miskolci református gimnázium igazgatótanácsa meghívta az iskola vallástanárának. [Még ott tanított a szintén felsőnyáradai születésű Kun Pál (1827–1896), a püspök testvére.] 1920-as haláláig itt működött.; 6. Csik József (ref., Felsőnyárad, 1870. szept. –?); 7. Csik Julianna (ref., Felsőnyárad, 1870. szept. –?)

Apai nagyapa: nemes Csik Ádám (ref., Felsőnyárad 1829. dec. 10. –?) nemesi kisbirtokos.

Testvérei: 1. Csik Terézia (ref., Felsőnyárad, 1818. okt. 1. –?); 2. Csik József (ref., Felsőnyárad, 1823. máj. 25. –?)

Apai nagyanya: nemes Kun Klára (ref., Felsőnyárad 1830. ápr. 27. –?). Testvérei: 1. Kun Pál

(ref., Felsőnyárad, 1824. jan. 28. –?); 2. Kun Benjámín (ref., Felsőnyárad, 1825. szept. 1. –?); 3. Kun Ferenc (ref., Felsőnyárad, 1827. dec. 31. –?); 4. Kun Borbála (ref., Felsőnyárad, 1832. aug. 11. –?); 5. Kun János (ref., Felsőnyárad, 1835. ápr. 27. – meghalt csecsemőként); 6. Kun János (ref., Felsőnyárad, 1837. jún. 1. –?)

Apai dédapa I.: nemes Csik György (ref.)

Apai dédanya I.: Szabó Mária (ref.)

Apai dédapa II.: nemes kókai Kun János (ref.). A család őse a címeres levelet 1642-ben III. Ferdinándtól kapta.

Apai dédanya II.: Isó Klára (ref.)

Anyja: Szabó Mária (ref., Felsőnyárad, 1864. máj. –?)

Anyai nagyapa: Szabó Sámuel (ref., Felsőnyárad, 1830. aug. 19. –?)

Anyai nagyanya: Kubu Mária (ref., Sajókaza, Borsod m., 1836. aug. 17. –?)

Testvérei: 1. Csik Dániel (ref., Felsőnyárad, 1884. júl. – 1916, balesetben); 2. Csik Erzsébet (ref., Felsőnyárad, 1891. szept. –?); 3. Csik Ilona Teréz (ref., Felsőnyárad, 1894. ápr. –?);

4. Csik Julianna (ref., Felsőnyárad, 1899. ápr. 12. – Miskolc, 1900. febr.); 5. Csik Mária (ref., Felsőnyárad, 1904. márc. 26. – meghalt 1984-ben)

Vallása: ref.

Felesége: Molnár Mária Anna (róm. kat., Balatonarács, Veszprém m., 1911. okt. 7. – Szeged, 1993. febr. 16.). Házasságkötés: 1934. nov. 28. Férje halála után orvosírnok. Apja: Molnár Antal (1872–?), a Balatonarácsi Erzsébet Szeretetház igazgatója. Anyja: Kanovich Mária (?–1962) a szeretetház előző igazgatójának lánya volt.

Gyermekei: 1. Csik Judit (1937 – 1961. szept. 17.) okleveles vegyész; 2. dr. Csik Veronika (1946. szept. 27. –), orvos, ideg- és elmegyógyász szakorvos, egyetemi adjunktus. Férje dr. Jóri József (Tatárszentgyörgy, 1946. dec. 4. –) egyetemi tanár, a Szegedi Tudományegyetem Fül-Orr-Gégészeti és Fej-Nyak Sebészeti Klinikájának vezetője, akinek a szülei Jóri József általános iskolai igazgató és Marosfalvi Iлона általános iskolai tanár.

Unokája: 1. Jóri András (Szeged, 1972–) jogász, ügyvéd, 2008–2011 között adatvédelmi ombudsman; 2. Jóri Anna (Szeged, 1976 –) magyar szakos tanárnő

Középiskola: miskolci ref. főgimn., I–VIII. oszt., 1914–1922; érettségi uo. 1922. jún.

Felsőfokú tanulmányok Mo.-n: debreceni tud. egy., orvosi kar, 1922–1928 szept.

Külföldi tanulmányok, ösztöndíjak: Berlin–Dahlem, 1928–1929, 1933–1934, 1939–1940; bázeli egyetem Élettani Intézet, 1932. jan.–jún.; Rockefeller Ösztöndíj, londoni egy., 1936–1937; Edinburgh, Örökléstani Int., 1932

Oklevél: debreceni tud. egy., orvosi kar, 1928. szept. 22., orvos doktor

Nyelvismeret: német, angol

Tudományos fokozatok: bp.-i tud. egy., bölcsészettud. kar, 1938. máj. 22., kísérleti örökléstan magántanára; biológiai tudományok kandidátusa, 1952

Nyilvános rendkívüli egy. tanár: kolozsvári tud. egy., orvosi kar, 1940. okt. 19., fajbiológia és örökléstan

Nyilvános rendes egy. tanár: kolozsvári tud. egy., orvosi kar, 1943. jan. 13., fajbiológia és örökléstan

Életút: Csik Lajos 1902-ben a Borsod megyei Felsőnyáradon kisbirtokos, gazdálkodó családban született. A család felmenői minden ágon a község nemesi eredetű, kisebb birtokos famíliáiból származtak (Csik, Kun, Szabó, Tóth). A felsőnyáradai kisenemesek családi stratégiájában legalább a 19. század első harmadától jelen volt az a törekvés, hogy egy-két fiúgyermeket kitaníttassanak. Így emelkedett ki például a közeli rokon kókai Kun családból miskolci és sárospataki iskolázással már a reformkorban Kun Bertalan (1817–1910) református püspök és testvérei, Kun Dániel (1808–1876) ügyvéd, a sárospataki kollégium jog- és jószágigazgatója, Kun Tamás (1815–1894) Borsod vármegye főorvosa, valamint Kun Pál (1827–1896), a miskolci református gimnázium tanára. De így taníttatták ki Csik Lajos apjának testvérét, Csik Dánielt is (1864–1920), aki Sárospatakon végezte a gimnáziumot és a teológiát, majd jénai és tübingeni tanulmányok után, 1895-től a miskolci református gimnázium nagyhatású vallástanára lett. Csik Lajos a felsőnyáradai hat elemi elvégzése után, 12 évesen, 1914-ben került abba a miskolci református gimnáziumba, ahol nagybátyja vallástanár volt. Itt érettségizett 1922-ben színjelesen.

Ezután a debreceni tudományegyetem 1921-ben megnyitott orvosi karára iratkozott be. Már harmadéves hallgatóként, 1924 szeptemberében bekapcsolódott az általános kórtani és az élettani intézetben folyó tudományos kutatásokba. Mindkét intézetnek a kísérleti orvostudomány meghonosításán fáradozó Verzár Frigyes (1886–1979), a később

világhírűvé vált professzor volt a vezetője. Verzár professzor javaslatára a kari tanártestület Csik Lajost megválasztotta az élettani intézet díjas demonstrátorának az 1925. május 1. és augusztus 31. közötti időszakra, amit a miniszter is jóváhagyott. 1925. szeptember 1-től 1928. augusztus 31-ig ugyanitt díjtalan gyakornok lett. A mellékvesekéreg hormonjainak élettani jelentőségét vizsgálta Verzár irányításával. 1927-ben *A mellékvesekéreg szerepe* című dolgozatával egyetemi pályadíjat nyert. Szerzőtárssal írt két dolgozata ugyanebben az évben német szakfolyóiratokban jelent meg. 1928. június 6-án a kar II. tanársegéddé választotta 1928. szeptember 1-től egyéves időtartamra. Csik azonban lemondott erről az állásról, mert mentora, Verzár Frigyes, aki Klebelsberg Kuno miniszter felkérésére megtervezte és megszervezte az alapkutatót végző tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézetet, s egyetemi tanári állása mellett 1927-től vezette annak II. általános biológiai osztályát, itt ajánlott állást tudományos kutatásra alkalmasnak ítélt tanítványának. Ez az állás ugyan egyelőre csak 95 pengős szakdíjnoki állás volt, de a fiatal szigorló orvos, bízva mesterében, a kutatóintézeti pályát perspektivikusabbnak találta.

Augusztus 31-én letette a hivatali esküt, s 1928. szeptember 22-én orvosi oklevelét is megkapta. Egy hónappal később pedig megkezdhette egyéves állami ösztöndíját Berlinben a Klebelsberg Kuno által alapított Collegium Hungaricumban. Verzár ugyanis kezdeményezte Klebelsberg kultuszminiszternél, hogy mivel Magyarországon nincs kísérleti örökléstani kutató, küldjenek külföldre fiatal tudósokat, hogy az örökléstani kutatás módszereit elsajátítva, azt itthon is kiépíthessék. Ezzel a céllal küldték Csik Lajost Berlinbe. Ő indulása előtt azt kérte a minisztertől, hogy az egyéves távollét alatti, kifizetésre nem kerülő lakáspénzét, 350 pengőt, segélyként utalják ki számára, mert szülei már nem képesek anyagilag támogatni, s mint segélyekből és saját keresetéből élő hallgatónak nem volt módja azokat a ruházati cikkeket beszerezni, „amelyek egy kollégistának feltétlenül szükségesek, hogy a Collegium Hungaricumban a kötelező társadalmi követelményeknek eleget tehesen”. Verzár professzor a kérvényre kézírással meleg hangú ajánlást írt, bizonyítva, hogy tanítványa diákkorában igen szerény viszonyok között élt. Csik a kért segélyt megkapta, s kitűzött feladata szerint Berlin–Dahlemben a Kaiser Wilhelm Institut für Biologie-ban Richard Goldschmidt professzor (1878–1959) vezetésével és a Mezőgazdasági Főiskola Örökléstani Intézetében (Institut für Vererbungslehre- und Züchtungsforschung der Landwirtschaftlichen Hochschule) Paula Hertwig (1889–1983) irányításával kísérleti örökléstani kutatómunkát tanult és végzett is. Rhoda Erdmann (1870–1935) professzor asszony sejtkutató intézetében, a Charité-ban pedig sejtkutatást tanult. Emellett a berlini egyetemen állattani, általános biológiai, örökléstani és antropológiai előadásokat hallgatott. Hazatérve Verzár Frigyes javaslatára, aki közben a tihanyi kutatóintézet adminisztratív ügyvezető igazgatója lett, 1929. augusztus 7-től kinevezték I. osztályú segéd-tisztá a X. fizetési osztályba 170 pengős fizetéssel. Sőt már ugyanezen év október 1-től feljebb léphetett, mert kinevezték a IX. fizetési osztály 3. fokozatába kutatóintézeti tisztá, I. osztályú asszisztenssé (tanársegéd) 200 pengő fizetéssel. Ezekben az években a kísérleti örökléstani kutatások mellett még folytatta a Debrecenben megkezdett élettani vizsgálatokat is. Ezekben elsősorban a mellékvese szerepével, valamint a B- és az E-vitamin szerepével foglalkozott. Közben mestere, Verzár tihanyi igazgatói állása megtartásával, 1930 őszétől a bázeli egyetem élettan professzora lett. Csik Lajos a minisztertől rendkívüli szabadságot kért és kapott, s egy fél évig, 1931. január 1-től június 30-ig, mint tanársegéd dolgozott Bázelen Verzár

Élettani Intézetében. Részt vett az oktatómunkában, s izomélettani kutatásokat végzett. Előadást tartott a Vereinigung schweizerischer Physiologen bázeli ülésén. Hazatérése után a VIII. fizetési osztályba sorolt adjunktusi kinevezésre terjesztették fel a minisztériumba, de időközben a gazdasági válság miatt kinevezési stop lépett életbe. Verzár, mint tihanyi intézeti igazgató, 1932. december 28-án közvetlenül Hóman Bálint miniszterhez fordult. Méltatta Csik Lajost, aki „szolgálatát mindenkor kiváló szaktudással, szorgalommal és lelkesedéssel látta el”. Mellékelte publikációs jegyzékét, s arra kérte a minisztert, hogy „minél előbb, esetleg soron kívül adjunktussá kinevezni méltóztassék”. Az Országos Magyar Gyűjteményegyetem vezetése, amelyhez a tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézet is tartozott, magyarázkodásra kényszerült, majd felterjesztésükre Csik Lajost 1933 júliusában kinevezték adjunktusnak a VIII. fizetési osztályba. Az 1933–34-es tanévben állami ösztöndíjat kapott Berlinbe, a Collegium Hungaricumba, s ismét Goldschmidt és Paula Hertwig intézetében dolgozhatott. 1934 júniusában előadást is tartott a berlin–dahlemi intézetben. Ekkortól kezdve már csak örökléstani kutatásokat végzett.

Sorra jelentek meg magyar és német nyelvű kísérleti örökléstani publikációi német szakfolyóiratokban, illetve a *Magyar Biológiai Kutatóintézet Munkái* sorozatában. Nagy jelentőségű volt, hogy kísérletsorozatával elsőként bizonyította be az ecetmuslicán (*Drosophila*), a genetikailag jól ismert kísérleti állaton, hogy mutációk útján miként lehetséges evolúció. Megállapította, hogy a szárnyméretek fokozatos változásait több gén kölcsönhatása határozza meg.

1935 őszén meghívást kapott a budapesti tudományegyetemtől, hogy az orvosi karon Darányi Gyula professzor Közegészségtani Intézetében, mint adjunktus, vezesse az örökléstani osztályt. Ezt ugyan nem fogadta el, mégis, korábbi állása meghagyása mellett, szolgálattételre beosztották oda 1936 első felére, hogy az ott folyó ikervizsgálatokat örökléstani szempontból ellenőrizze, s a kutatókat az örökléstan elemeire megtanítsa. A kutatásról német nyelvű cikkben számoltak be Apor László kutatótársával. Csik Lajos még 1934 november végén megházasodott. A tihanyi munkahelyéhez közeli Balatonarácson 1872-ben létesített Erzsébet Szeretetház igazgatójának a leányát, a római katolikus Molnár Mária Annát vette el. Első gyermeküket várva, 1936 szeptemberében lakásügye rendezését kérte a minisztertől. Tihanyban kétszobás, konyha, éléskamra, cselédszoba nélküli garzonlakásban lakott. A Verzár Frigyes igazgatóságáról való lemondásával megüresedett szintén kétszobás, de komfortos mellékhelyiségekkel ellátott lakást kérte, amit meg is kapott. 1936 októbertől 1937 októberéig tanulmányi szabadságot kapott, mert a Rockefeller Alapítvány ösztöndíjasaként Angliában dolgozhatott. A londoni University College Galton Laboratoryban Ronald A. Fisher (1890–1962) professzor vezetése mellett örökléstani alkalmazott statisztikát tanult, s az Állattani Intézet experimentális genetikai osztályán John B. S. Haldane (1892–1964) professzornál végzett kutatásokat. Közben 1937 június elejétől június végéig az edinburghi egyetem Állatorökléstani Intézetében Francis A. E. Crew (1886–1973) professzornál örökléstani citológiai kurzuson vett részt. 1936 decemberében demonstrációval egybekötött előadást tartott Londonban a Meeting of the Society for experimental Biology keretében.

Hazatérve, 1937 októberében, beadta magántanári habilitációs kérelmét a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karára. A pályázathoz tíz élettani és tizenöt örökléstani dolgozatát mellékelte, néhány kivételtől eltekintve önálló munkákat, nagyjából német

nyelven. Kísérleti örökléstani előadásainak négy féléves tervezetét is prezentálta, s a szabályzatnak megfelelően nyilatkozatot tett: „*Alulírott becsületszavamra kijelentem, hogy semmiféle szabadkőműves páholynak nem voltam és nem vagyok tagja*”. A személyes minősültség elbírálását követően kiküldött két bíráló, Entz Géza és Dudich Endre professzorok a publikációk tüzetes elemzése után részletes elismerő jelentést készítettek. Entz Géza azt emelte ki, hogy Csik Lajos mind a német, mind az angol örökléstani vizsgálatokban alapos kiképzést nyert és mindkét irányban eredményesen működik itthon és külföldön is. „*Eredményei a legelőkelőbb szakférfiaktól ismertetnek el... nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is működő elsőrendű genetikus*”. Dudich professzor azt írta, hogy Csik Lajos vérbeli örökléskutató, s közleményei „*irodalmunkban egyedül képviselik a legmodernebb kísérleti, génkutató örökléstant*”.

Kutatási iránya kettős, legtöbbit foglalkoztatta a polygenia, a génhatások összeműködése és összegződése, valamint az, hogy a külső tényezők miképpen módosítják a gének hatását. Emellett az ember sajátosságainak öröklési vizsgálatába is bekapcsolódott. A sikeres habilitációt a minisztérium 1938. május 22-én jóváhagyta, s így Csik Lajos a kísérleti örökléstani magántanára lett a budapesti tudományegyetem bölcsészkarán. Magántanári előadásait Tihanyból ingázva rendszeresen megtartotta. Csik Lajos ekkor már az örökléstani kutatás nemzetközileg is elismert képviselője volt. Tudományos kapcsolatokat tartott fenn német, angol, amerikai, olasz, belga, japán és kínai kutatókkal. Tagja volt több nemzetközi tudományos társaságnak, így például a Német Genetikai Társaságnak és a Drosophila Kutatók Nemzetközi Szövetségének.

Meghívták a VII. Nemzetközi Örökléstani Kongresszusra, amelyet 1939. augusztus 23. és 30. között tartottak Edinburgh-ban. Itt nemcsak előadást tartott, hanem a kongresszus alelnökévé is választották. Utazását a minisztérium 700 pengő útiutalvval támogatta. A már kétgyermekes, még szűkösen élő, jó hírű fiatal tudósnek 1939. július 1-én még csak a VII. fizetési osztály jellegét adományozták, de 1939. december 31-én már valószínűleg kinevezték a VII. fizetési osztályba, 1940. május 11-én pedig a tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézet II. általános biológiai osztályigazgatója lett. 1940. május–június és szeptember–október hónapjaiban a magyar–német kulturális egyezmény keretében, mint cserekutató dolgozott a berlin–dahlemi Kaiser Wilhelm Institut für Anthropologie, menschliche Erblehre und Eugenikben, Eugen Fischer (1874–1967) intézetében.

Mire erről az útról hazatért, 1940. október 19-én kinevezték az Észak-Erdély visszacsatolása után kolozsvári székhelyére visszatérő *Ferenc József Tudományegyetem Matematikai és természettudományi karára, az újonnan alapított fajbiológiai és örökléstani tanszékre*, nyilvános rendkívüli tanárnak. Csik Lajos a tanszék nevében szereplő fajbiológia kifejezést kifogásolta, de Szily államtitkár azt válaszolta, hogy nem propagandaizáló intézetre gondoltak, csak az eugenikát és az örökléstant akarták ezzel kifejezni. Ennek megfelelően Csik Lajos csak örökléstant tanított, kísérleti örökléstani és emberörökléstani kutatásokat végzett Kolozsváron. Intézete egy tanársegéddel és két gyakornokkal működött. Előadója volt a Tanárképző Intézetnek is. Az Erdélyi Tudományos Intézet kiadásában jelent meg 1942-ben a gyakornokával, Kállay Ernővel írott *Vércsoportvizsgálatok kalotaszegi községekben* című munkája. Az emberi öröklődés sajátosságairól tudományos ismeretterjesztő írást is közölt. A Magyar kir. Természettudományi Társulat kiadásában megjelenő *Természet világa* sorozatban, *Az ember I.* című kiadványban (1940, 1944) jelent meg írása: *Az átöröklés és az ember*.

Változékonyság és öröklékenység. Csik Lajost a kormányzó 1943. január 13-án nyilvános rendes tanárnak nevezte ki korábbi tanszékére. 1944 szeptemberében, amikor a szovjet csapatok közeledtek Kolozsvárhoz, Csik Lajos 1940 előtti munkahelyére, a tihanyi Magyar Biológiai Kutatóintézetbe távozott, ahová 1945 tavaszán szolgálattételre be is osztotta a minisztérium.

Az 1080/1945. ME rendelet alapján a korábbi politikai magatartást vizsgálva először a balatonfüredi Járási Igazolóbizottság igazolta 1945. július 31-én. Később, 1945. szeptember 14-én a kolozsvári egyetem, újvidéki és kassai kereskedelmi főiskola tanárait Igazoló Bizottság is lefolytatta az eljárást, s szintén igazolta. Közben a kolozsvári magyar nyelvű Állami Egyetem (később Bolyai Tudományegyetem) visszahívta Kolozsvárra. 1948-ig, mint demokratikus és nemzetiségi szempontból kifogás alá nem eső magyar állampolgárt, szerződéses viszonyban egyetemi professzorként alkalmazták az állatétletan és az általános biológia intézeteinek megszervezésére.

1947 júniusában az MTA levelező tagja lett (az osztályülésen 8:1, az összes ülésen 26:1 szavazati arányban). 1948-ban hazatért Magyarországra, ahol éppen elkezdődött az egész magyar tudományos élet pártállami átszervezése. A szovjet Liszenkó tanaival értelemszerűen szembenálló világhírű örökléstani kutató nem kaphatott egyetemi katedrát, sőt 1949-ben az MTA átszervezésének keretében akadémiai levelező tagságát is megvonták, leminősítették tanácskozó taggá. Korábbi munkahelyén, a Tihanyi Biológiai Kutatóintézetben kapott lehetőséget, ahol 1950-től osztályvezető volt. Újra elsősorban kísérleti élettani kutatásokat folytatott, amelyeknek az eredményeit publikálta is. A tudományos minősítések szovjet mintára történő átszervezésekor, 1952-ben a biológiai tudományok kandidátusa fokozatot ítéltek oda neki. 1953-ban a Sztálin halála után megalakuló Nagy Imre-kormány idején hangsúlyeltolódások következtek be a tudománypolitika területén is. Felfedezték, hogy a „*magyar biológiában a kísérleti irány mostohagyerek, és fejlődésének meggyorsítása, az experimentális munka fellendítése az orvostudománytól várható*”.

Az MTA Orvosi Osztálya átalakult Biológiai és Orvosi Tudományok Osztályává, s rábízták ennek a tudománypolitikai célkitűzésnek a szervezését. Az osztályhoz került a Tihanyi Biológiai Intézet is, amelynek 2. osztályát, a Kísérleti Állattani Osztályt Csik Lajos vezette. 1955-ben *A magyar tudomány tíz éve 1945–1955* című reprezentatív kötetben név nélkül ugyan, de az intézetről írva kiemelten említik Csik Lajos munkáját: „*A kvantitatív jellegek öröklődésének kérdését kutatják, s az üregi és a házinyúlón, valamint ezek hibridjein végezve anyagcsere-vizsgálatokat, több javított nyúl-fajtát adtak át nagyüzemi tenyésztésre*”. (A kutatásról Csik Lajosnak jelent meg cikke 1955–56-ban az *MTA Tihanyi Biológiai Kutató Intézet Közleményeiben*).

Megállapították azt is, hogy az orvosi tanszékeken háttérbe szorultak a kutatás szempontjai, s a kísérletes orvostudomány területén „kádérhiány” van. Szükség van a káderek fokozatos kinevelésére. Ennek a programnak a keretében került Csik Lajos még a Nagy Imre-kormány 1955 áprilisi leváltása előtt, 1955. január 27-én a szegedi Orvostudományi Egyetem biológiai tanszékére (Erdei-Grúz Tibor oktatásügyi minisztersége idején). Megszervezte, s haláláig, 1962-ig vezette az egyetem orvosbiológiai intézetét. Tudományos pályáján összesen több mint 80 publikáció született magyar és német nyelven. Örökléstani kutatásait számos hazai és külföldi kézikönyv, tankönyv idézi. Különböző munkahelyein számos kiváló tanítványt, jó szakembert nevelt

a magyar és az egyetemes tudománynak. Szigorú erkölcsi elvek szerint élt, élete példakép volt munkatársai számára.

MTA tagság: levelező tag: 1947. jún. 6.; tanácskozó tag: 1949. okt. 31.; tagsága visszaállítva 1989. máj. 9.

Tudományos, művészeti társulat, egyesület: a M. Örökléstani Társ., a M. Biológiai Társ., a M. Élettani Társaság, a Kir. M. Természettudományi Társulat, az Erdélyi Tudományos Intézet, az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület és a Magyar Pszichológiai Társaság örökléstudományi szakosztályának tagja

Külföldi és nemzetközi tudományos társ.: Drosophila Information Service Washington, Bureau of Human Heridity London, Gesellschaft für Vererbungswissenschaft Berlin tagja; az 1939. augusztus 22. és 30. között Edinburgben tartott VII. Nemzetközi Örökléstani Kongresszus előadója, alelnöke

Irodalom

- KOVÁCS I. Gábor, KISS Zsuzsanna, TAKÁCS Árpád (összeállították): *A magyarországi zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok (1848-1944) életrajzi adattára*. In: Kovács I. Gábor (szerk.): *Diszkrimináció – emancipáció – asszimiláció – diszkrimináció. Magyarországi egyetemi tanárok életrajzi adattára I. Zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok. Történeti elitkutatások – Historical Elite Research*. Budapest: Eötvös Kiadó, 2012. pp. 23-150.
- KOVÁCS I. Gábor, TAKÁCS Árpád (összeállították): *A debreceni tudományegyetem református hittudományi kara (1914-1950) egyetemi tanárainak életrajzi adattára és életútleírása*. In: Kovács I. Gábor (szerk.) *Hit – tudomány – közélet. A debreceni tudományegyetem református hittudományi kara (1914-1950) professzorainak életrajzi adattára és életútleírása. Történeti elitkutatások – Historical Elite Research*. Budapest: Eötvös Kiadó, 2014. pp. 25-162.